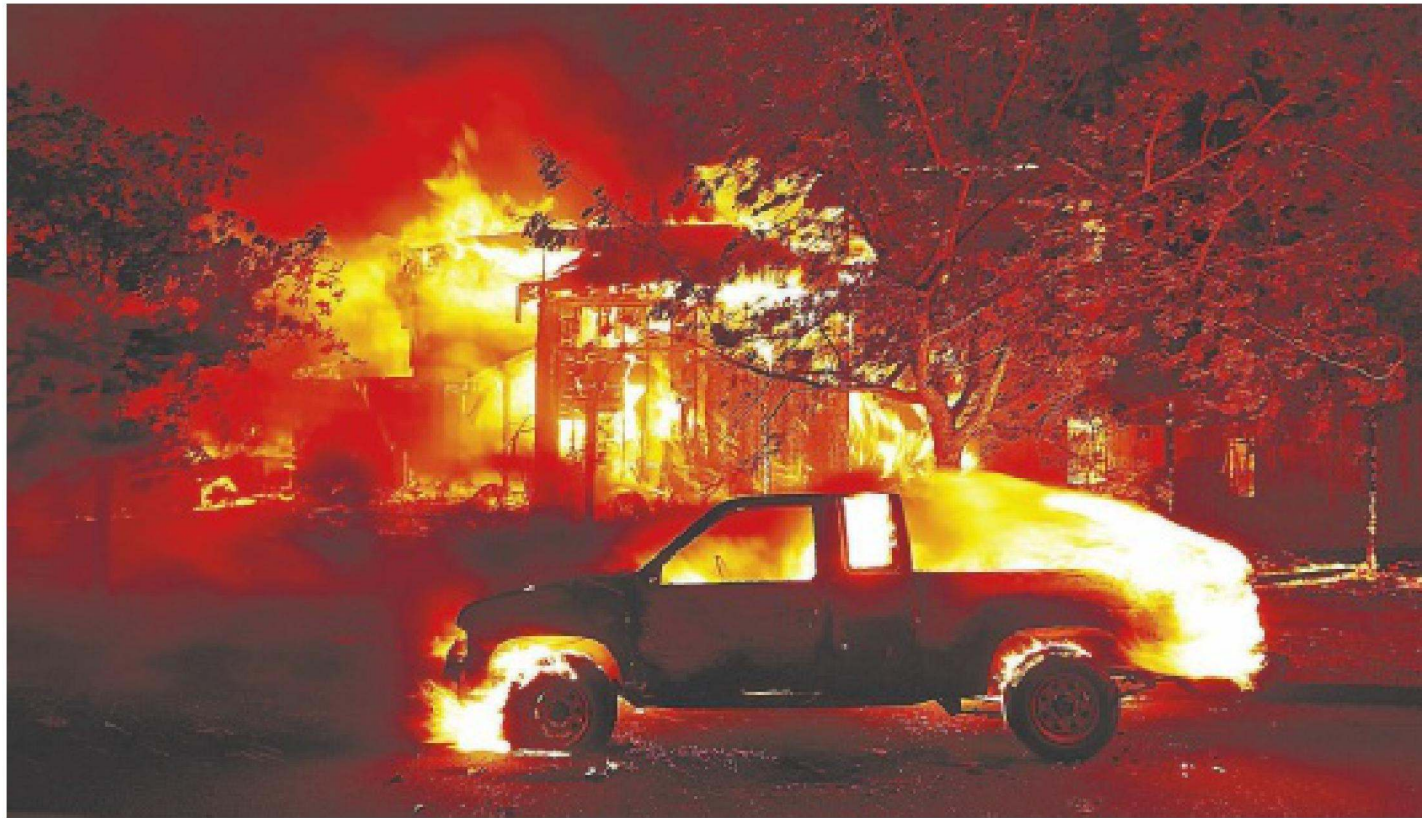

תצעקי! אין לך ברירה

שיריה של חמוטל בר־יוסף מכניסים את הקוראים לעולם מתעתע, שבו דבר אינו כפי שהוא נראה. נדמה כי קיימת מחיצה בין היכולת הוודאית של המשוררת להגיד דברים ובין הבחירה בדברים שצריכים להיאמר

שריפה בסנטה רוזה בקליפורניה. "תביט: הבית בוער. / תיכנס אל תוכו. תישאר. / אתה חי. אל תשאל איך. / בוער עם האש תתהלך"

ציילום: Kent Porter / The Press Democrat / AP

יותם ראובני

בלי הרבה דיבורים, קובץ המבחר משירתה של חמוטל בר־יוסף, נפתח בשיר "הבית בוער", שממנו נושבת תחושה של אסון: "תביט: הבית בוער. / תיכנס אל תוכו. תישאר. / אתה חי. אל תשאל איך. / בוער עם האש תתהלך". קריאתה של המשוררת לנמען שייכנס לבית הבוער משאירה את הקורא חמוץ פנים והמום. בבית השני של השיר מתגלה שמחה מתמיהה על האין: "הנה כל הבית ריק מריהוט: / קיר קר. תריס שחור. / בין סדקיו שבר שמש יחדור, / חוט כסף ישן. ידידות". וכך, בלי הרבה דיבורים, הקורא מוכנס לעולם מתעתע, שבו דבר אינו כפי שהוא נראה.

גדעון טיקוצקי ערך את המבחר הזה, ובוודאי לא קלה היתה עליו מלאכתו, כאשר המשוררת חור סכת במלים ובכלל אין הרבה דיבורים ביצירתה. השיר "ארס פואטיקה" יכול אולי להבהיר במעט את עמדתה של המשוררת בעומדה מול המיקרו־פון הבין־גלקטי של השירה: "היית רוצה לחתום / את שמך מעל השיר שלי? // בא לך להראות אותו / למישהו שאתה אוהב? / ...אולי למרות הכל / חיי לא היו לשווא". המשוררת רוצה להתערטל לגמרי מול כוח גדול ממנה, לתת לו את שירה, את כוח השירה, כדי שלא יהיו שום מחיצות ביניהם. למרבה הצער, זה לא קורה תמיד.

אבל שיר קצר כמו "כל הלילה" יכול לתקן קצת את הרושם: "כל הלילה / נח הטל בין מח"ט האורן / עם בוקר ניצורה רוח / והטיפות נשרו אחת אחת / על מצבת קברי". בר־יוסף מוכנה להשלים עם ויתור, שהרי אנחנו נוותר בלאו הכי על כל מה שהיה לנו.

בשיר "שמועה" היא כותבת: "עכשיו האור מנ"שים אותי בשמועה / חדשה בדבר אהבה / עושה אותי אהיל זכוכית ורודה / עד לתנוך האוזן, עד ציפורן האצבע הקטנה". ההתרחשות קיימת, והיא סוערת. מניין הקושי לתת לה ביטוי מילולי? מדוע הפחד מפני הניסיון להביע את הדברים במפורש כנדרש בשיר? אפשר לומר שזה נובע מכך שהמסמך מן לא ישתקף לגמרי במסומן. השיר מוגבל, וכאשר הכותבת עומדת על המגבלה הזאת, מתוך רוח החופש, קשה להשלים עם זה.

אף שהכל מואר היטב, המשוררת אינה מוצאת נחמה וגם לא שום דבר אחר החיוני לה בנסיבות חייה. היא יושבת "על שפת הים של תל אביב", כשם אחד השירים, וכותבת: "על שפת הים של תל אביב אני רואה / הם ועוד הם. / המיית המון חסר פרצוף / נגרר על הרציף הצר". יפי הטבע עושה את חשבוננו, והדוברת נשארת עם אהובה על החוף ואומרת לו: "אתה אומר ואומר ואתה / יפה מהים / עיניך רחבות בהרבה".

המשוררת מחפשת איזושהו יופי נצחי שיד הו"מ לא תוכל לפגוע בו. ב"בלי הרבה דיבורים", שיר

הנושא של הספר, היא כותבת: "בלי הרבה דיבורים השתטחת והשתחלת / אל מתחת לסבך המיובש, / הסתום עשרות שנים לשמש, / ממנו בקעה הלילה". בשיר מתנהל קרב בין דממה לאמירה ובין נוכחות להיעדרות, כאשר ידה של המלה נמצאת בכל זאת על העליונה אבל לא תמיד באור.

מעגל השתיקה נפרץ והמשוררת מכניסה אותנו לסודותיה. באחד משירי האהבה הנכללים בספר, "אחרי שנה", נכתב: "התזכור את הרהט הטהור? / היה שם רעד / תמים כמו גב של חמור / שמריח מים". ובשיר שמופיע מיד אחריו, "הבאר", אוחות בדוברת כהלה: "אני באר מורעלת, / אמרתי לאיל / המרהיב את נחיריו, / הכל בה מורעל. / באבנים זורם ארס".

זוהי בלי ספק אהבה קשה, ואין יודע מי מהצדדים אוהב יותר ועל כן סובל יותר. לעומת זאת, שיר אחר, "שיח פטל", הוא שיר אהבה שלם, בלי שום הסתייגויות: "בלילה, כשאני שואפת את נשימתך החמוצות־מתוקות / אתה את נשימתך המרות יונק". דומה כי האהבה אפשרית רק כאשר אחד מהצדדים יכול לפגוע בשני, אולי בגלל מה שעבר ביניהם באהבה עצמה. אבל כשאני קורא שיר כזה איני יכול שלא להיזכר בשירה המופתית של דליה רביקוביץ, "כוכה ממוכנת", שקבע רף גבוה מאוד לתיאור מעשה המין בין משוררת לגבר שכולו חומר דלוק למשגל. והנה, כמה עמודים אחרי "שיח פטל" מופיע בספר השיר המצוין "כשאני נשארת לבד" המוקדש לדליה רביקוביץ: "כשאני נשארת לבד כוחותי נוזלים / מכל פתחי גופי אל האדמה / אוולים אותי חלולה, מבוהלה, / נישאת ברוח רשעה כמוץ".

המשוררת חשה צורך ב"שיר אישי", שנפתח בבית: "תצעקי! אין לך ברירה. / הגיעו מים עד הפה והנחיריים, / הדגל שחור ורחוק / ואת — למה נכנסת לבדך לעומק? / עוד מעט את תמותי כאן. / את ממש בצרה". השחיינית הברודה שהרחיקה לשחות אל הים הפתוח ועכשיו מבחינה שאין בה כוח לחזור יכולה רק לצעוק. זה מה שעושה גם בר־יוסף בחלק משיריה. בשיר אחר, "תצעקי", נאמר: "תצעקי, כבשה אחת / מטומטמת מחשכים. תצעקי / ...בכל הנגרייה אין נפש חיה ובכל אזור התעשייה אין קול / אין כל קול מלבדה, שמקלקלת לך את השבת / בצעקות מנוסרות". ונדמה לי שברור לכל קורא מה טיבה של צעקה זו ולאן היא מופנית.

השיר "זו אני" הוא ניסיון לרשום דיוקן עצמי של הכותבת: "זו אני בזהירות ובנשיקה / זו אני המעירה אתכם מחלומות / ומסירה את השמיכה מעל שנתכם המתוקה / כמו חלה זה עתה אפיתי". השיר "יודוי" מעורר ציפייה לגילוי דברים אינטימיים באמת, שרק השירה יכולה להכילם. במקום זאת כותבת המשוררת: "בגדתי בעץ שנשא את העריסה הראשונה. / נטשתי את הנהר הצר, בגאווה הסתוללת" — וכן הלאה בשיר שניכר המאמץ שהושקע בכתיבתו.

אבל על הכל מפצה שיר כן ונוגע ללב כמו "הסוף": "סוף־סוף מותר לא למה. / באמצע הברק / יונק הדבש מציע בהיסוס צפצוף לא־פתור / צרצר רחוק לא מתעקש להמשיך לצרוח אהבה. / אורות וצללים מלקקים צלחת גדולה־גדולה / ומשאירים את הרוב / לא גמור".

נדמה כי קיימת מחיצה בין היכולת הוודאית של בר־יוסף להגיד דברים ובין הבחירה בדברים שצריכים להיאמר, ככל שבחירה זו נתונה בכלל בידיה של המשוררת. בר־יוסף עוברת ליד הדברים וחייבת לומר אותם על אף כל הקשיים. ■

בלי הרבה דיבורים: מבחר

חמוטל בר־יוסף

עורך: גדעון טיקוצקי.
הוצאת הקיבוץ המאוחד,
125 עמודים, 59 שקלים